

Ungdomslitteratur 2007

Presentert under arrangementet "Barnebok 2007" på Litteraturhuset 12. mars 2008.

**Ved Birgitte Eek og Kjersti Lersbryggen Mørk.
Informasjonskonsulenter Norsk barnebokinstitutt.**

Først litt statistikk

Utvalget av bøker som ble lest:

- 40 skjønnlitterære bøker utgitt for ungdom, med hovedvekt på norske utgivelser.
- Av de norske utgivelsene utgjør bøker på nynorsk 27% og bøker på bokmål 73%.

Fordeling av kjønn blant forfattere og hovedpersoner i utvalget:

- 64% av de norske bøkene har en gutt som hovedperson – 36% har jente i hovedrollen.
- 58% av de norske bøkene er skrevet av kvinnelige forfattere.
- De mannlige forfatterne har kun gutter som hovedpersoner.
- De kvinnelige forfatterne skriver om både jenter og gutter.

Over til trender og tendenser

SOSIALREALISMEN som ramme for fortellingen

- 96% av de norske ungdomsbøkene i utvalget er realistiske fortellinger.
- Få bøker kan betegnes som fantasy, det er blant de oversatte vi finner mange bøker i denne sjangeren.

DEN DYSFUNKSJONELLE FAMILIEN ER I FOKUS

- Dette er en hovedtrend blant bøkene i utvalget.
- Foreldrene svikter – i år er mødrene like ille som fedrene.

NÆRMILJØ KONTRA STORSAMFUNN – norske ungdomsbøker mangler tilknytning til en historisk og samfunnsmessig kontekst.

- Skole og hjem dominerer som handlingsarenaer

- Kun fire titler i utvalget plasserer hovedpersonene i en større samfunnsmessig og politisk kontekst.

Vi trenger ikke å gå lenger enn til Sverige for å finne romaner med politisk engasjement. Et av flere eksempler er *Svenne* av Per Nilsson. Blant de norske bøkene er det Finn Øglænds *Svarte sjeler* som tydeligst viser hovedpersonens samfunnsopprør. Samtidig foregår dette opprøret i stor grad på et indre plan, i motsetning til i *Svenne* der hele samfunnet blir dratt inn i de politiske hendelsene hovedpersonen er en del av.

Svarte sjeler:

Om en sint ung mann i krise: reflektert hovedperson som beveger seg innenfor en liten handlingsarena.

- Fredrik har ifølge ham selv gjennomskuet livets meningsløshet.
- Han slipper å gå på skolen hvis han går til psykolog i stedet, og der avkler han voksenverdenen ord for ord med et tilsynelatende hatefullt engasjement.
- Han leser selvmordsfilosofer som Zappfe og forsøker å inngå en selvmordspakt med venninnen Rita.
- Selvmotsigelsen er stor hos Fredrik: Han hater fascister, men er bl.a fascinert av organisasjonen Vigrid.
- Han innlegges på en psykiatrisk institusjon, men rømmer sammen med Rita og utløser en større politijakt. Boka er preget av en underliggende eksistensiell angst hos Fredrik.

Svenne:

Roman som trekker storsamfunnet inn som handlingsarena:

- Etter at den 17 år gamle Svenne blir overfalt av fire fremmedkulturelle ungdommer på Gröna Lund, blir han oppsøkt av partilederen til det nye nasjonalistiske partiet i Sverige.
- Svenne blir dratt inn i et politisk spill verken han eller noen andre helt forstår.
- Etter et halvt år er Sverige forandret, og alt ender i kaos og opptøyer.
- Svenne må flykte for å redde livet, han er ettersøkt for å stå bak hevnaksjoner, mord og mishandling.

Noen paralleller mellom *Svarte sjeler* og *Svenne*:

- Om hvordan holdninger skapes
- Fremmedfrykt/nynazisme er felles temaer
- Unge gutter uten fedre
- Gutter på flukt fra politiet.
- Begge bøkene har en åpen slutt.

MANGEL PÅ KULTURELT MANGFOLD – EN TREND

- Vi finner svært få spor i de norske bøkene på at Norge har blitt et flerkulturelt samfunn.
- I et par av bøkene har hovedpersonen en kjæreste, venn eller fiende med ikke-vestlig bakgrunn, ellers er bildet ”snøhvitt”

Igjen ser vi kontrasten mellom de norske romanene og de oversatte. Den ene norske romanen vi fant som tegnet et tydelig bilde av en flerkulturell hovedperson, *Romeo og Javeira* av Ingunn Aamodt, står med sin tradisjonelle typetegning og fortellerstil i sterk kontrast til det nyanserte bildet som tegnes av 17 årige Amal i *Ser hodet mitt stort ut med denne?* av Randa Abdel Fattah.

Romeo og Javeira:

Umulig kjærlighet

- Romeo er Jehovas vitne. Sammen med bestevennen treffer han Javeira når de går på hjemmebesøk og forelsker seg hodestups i henne.
- Hun er muslim og han Jehovas vitne; en umulig kombinasjon.
- De begynner å treffes i smug, og til slutt blir de oppdaget.
- Romeos bestevenn blir slått ned av Javeiras far og bror, og Javeira blir utstøtt av familien. Romeo blir utstøtt av menigheten, og da han feilaktig oppfatter at Javeira er død, tar han sitt eget liv, og hun blir sittende alene tilbake.

Ser hodet mitt stort ut med denne?

Muslimsk jente som går mot presset om ikke å gå med hijab.

- Amal – jente på 17 år – australskfødt muslimsk-palestinsk-egyptisk-sjokoladeavhengig.
- Jeg-forteller som bor med forståelsesfulle, frisinnede og velstående foreldre som er trygge på sin kulturelle bakgrunn.
- Hun velger å gå med hijab for å vise styrke.
- Blir inspirert til dette av *Venner for livet*: Rachel hopper opp på bordet og synger Copacabana i eksens bryllup – dette gir Amal motet – og det ironiske er at nettopp ”det amerikanske” gir henne motet.
- Foreldrene er usikre på om datteren bør bli 2fulltidsbruker” av hijab.
- Vi får et nyansert bilde av en innvandrerjente som shopper med venninnene sine, ser på tv, krangler med foreldre og lærere og forelsker seg.

Kommentar:

Kanskje vi er i en overgangsfase, og at om en stund får vi bøker som speiler et mer flerkulturelt samfunn uten at det religiøse nødvendigvis er utgangspunkt for fortellingen.

FORELDRENES FALLITT - EN HOVEDTREND

- I hele 77 % av de norske ungdomsbøkene i utvalget er relasjonen mellom hovedperson og foreldre problematisk
- Tilstedeværende foreldre med relativt god omsorgsevne finner vi få eksempler på
- Vi finner flere eksempler på gutter som søker sannheten om den fraværende faren.

Et eksempel der både mor og far svikter er *Bittet* av Hilde Hagerup:

- Jonas Nilsen bor sammen med faren sin som mekker på biler.
- Moren har sittet i fengsel siden Jonas var 8 år på grunn av at hun drepte en ung mann da hun fyllekjørte.
- Boka handler om den siste perioden i Jonas liv frem mot at moren blir løslatt, med tilbakeblikk på episoder i hans liv.
- Faren later som om han har omsorg for Jonas ute, men hjemme er alt skittent og han henger bare sammen med svirebrødrene
- Faren banker Jonas så han skal lære å forsvare seg.

Jonas får til stadighet høre at han ikke er som alle andre, at han er en taper og en gutt med lærevesker - dette sies både av faren, svirebrødrene, klassekameratene, Tone som han forelsker seg i – og til slutt moren som kommer ut av fengselet. Boka ender dramatisk med at Jonas overfaller mora når hun henter ham på en fest. Åtte års aggresjon får fritt utløp når også hun hakker på ham mens de andre hører det: ”Ikke drit deg ut, Jonas...”

MØDRE SOM SVIKTER

- Den manipulerende moren
- Den psykisk syke moren

I *Svarte vinger* av Lise Knudsen har vi et eksempel på den manipulerende moren, mens moren i *For slem til å være snill* av Charlotte Glaser Munch har store psykiske problemer.

***Svarte vinger*:**

- Dea spiller piano på høyt nivå og skal være med i en talentkonkurranse med flere klassiske utøvere.

- Fortellingen bygger seg opp mot konserten som et klimaks, sammen med Deas konfliktfylte forhold til den manipulerende moren, og egne problemer med prestasjonsangst.
- Boka gir assosiasjoner til Hanne Ørstaviks *Like sant som jeg er virkelig* og forholdet mellom mor og datter der. De ubehagelige og udefinerbare dryppene fra mor med motarbeidelse og nedpsyking av datteren.

For slem til å være snill:

- Boka handler om Dikte og en periode i livet hennes hvor forholdet til bestevenninnen Mai settes på prøve.
- Mai forelsker seg i Tommy og Dikte føler at hun blir sviktet. Likevel er det hun som svikter Mai til slutt ved å ligge med Tommy når de er alene på fest.
- Diktes mor er psykisk syk og pillemisbruker og etter hvert begynner også Dikte med piller som hun stjeler fra moren for å roe seg ned og holde migrenen sin i sjakk.
- Boka avsluttes med en slags forsoning mellom Dikte og Mai selv om ingenting kan bli som før.
- Hva som videre skjer med moren og Diktes pillemisbruk sier historien ingenting om.

GAME OVER – DE SOM DREPER

- Foreldrenes fallitt igjen.

Ungdom som dreper er en tendens i ungdomslitteraturen 2007, men ser vi på de bakenforliggende årsakene til drapene, er omsorgssvikt, svik og psykisk mishandling fra foreldrene det som utløser dem. To eksempler er *Game over* av Hege Follæg Pedersen og *Avtalen* av Oda Cornelia Knudsen.

Game over:

- Hovedpersonene er den dominerende, uberegnelig Gard, og rævdilteren Are.
- Are blir med på vennens halsbrekkende planer om å stjele, hevne og drepe, og guttene legger ut på et bilrace nedover norskekysten.
- Flere drap gjennomføres langs veien mot Kristiansand.
- Bakenforliggende psykologiske traumer forklarer den enes underdanige og den andres skurkaktige oppførsel. Gard er sviktet av mor, så far, så bror.
- Are er sviktet av far, og igjen finner vi dette Ørstavikse grepet, med tilbakeblikk og drypp i teksten, der Are og den avdøde farens tilsynelatende fredfulle forhold viser seg å være noe helt annet.

Avtalen:

- Fire venner reiser på telttur sammen ett år etter at de gikk ut av ungdomsskolen.
- På den isolerte teltplassen i skogen oppdager ungdommene nye sider ved seg selv og hverandre.
- Parallelt med handlingen får vi små glimt inn i et plaget sinn, som også befinner seg i skogen.
- Ungdommene blir overfalt av denne ustabile mannen. Dette kunne vært en forslitt versjon av en c-skrekkefilm om ungdommer på skogstur som møter et monster, men er det ikke.
- Igjen møter vi en far som har hersket med og plaget sønnen inntil vi skjønner at sønnen tok farens liv og siden har vært innlagt, og nå har rømt fra psykiatrisk avdeling.

TAP AV USKYLD – DEN SYKE SEKSUALITETEN

- Overgrep fra voksenpersoner, ikke foreldre.
- Tendens – ikke mange bøker, men tydelig beskrevet.

Et eksempel på dette er *Pendel* av Hilde Berit Evensen:

- 16-åringen Jon Ei bor sammen med moren og faren.
- Det avvikende her er faktisk at Jon Eis foreldre er trygge på grensen til det naive. Sagt med andre ord: Foreldrene klarer aldri å tilfredstille leseren...
- En sterk forelskelse oppstår i forhold til venninnen Cathrine.
- Hun er noen ganger avvisende og til slutt kommer sannheten frem; hun har blitt misbrukt av sin egen onkel, fotballtreneren, i 7 år.
- Cathrine står fram med sin historie på skolen, og Jon får brynt seg som kjæreste overfor en vanskelig problemstilling.

VENNSKAP PÅ PRØVE

- Det gjennomgående er at ungdommene er sviktet av foreldrene.
- Fortsetter vennskapet eller er det over? De fleste bøkene har et uavklart resultat.
- Man kan spørre seg om hvem som sviktet hvem først.

Blant mange titler har vi valgt å trekke frem to der vennskap settes på prøve ved at noe uopprettelig skjer. Den ene er *Pitbull-Terje* av Endre Lund Eriksen og den andre er *Dager jeg har glemt* av Arne Svingen.

Pitbull-Terje blir ond:

- Jim bor sammen med moren med nerveproblemer. Terje bor sammen med faren som er alkoholiker.

- I denne tredje boka om Pitbull-Terje reiser faren til Terje tilsynelatende til Vangsseter på avrusning. Det viser seg imidlertid at han er på fylla på Gran Canaria.
- Terje havner på skråplanet med noen av outsidersene på skolen. Jim gjør det han kan for å få vennen på bedre tanker.
- Etter hvert går det altfor langt. Mora til Jim får et sammenbrudd når Terje slår ned Jim på brutalt vis, og boka slutter med at Jim sier at vennskapet må ta en pause.

Dager jeg har glemt:

- Boka består av 200 sider illustrasjon med tekst.
- David på ca. 16 forteller om gjengens møte med Lise.
- Både han og bestevennen Tom blir forelsket i henne, men plutselig forsvinner hun.
- Lise blir funnet drept og til slutt avslører David at det er Tom som har gjort det.
- David mister både bestevennen og den han er forelsket i.
- Fornektelsen hos David i teksten – satt opp mot den egentlige handlingen som vises i bildene - gjør dette til en sterk bok.

BILDET JUGER – KJÆRLIGHETEN SUGER

- Ungdom strever like som voksne i kjærlighetslivet.
- Sårbarhet, raseri, sjalusi, svik og utroskap står sterkt.
- Samtidig finner vi enkelte eksempler på den mer reflekterte kjærligheten.

Et eksempel på dette er *Et dårlig år* av Stein Erik Lunde

- Roland sitter i Paris hos faren og skriver om det dårlige året på videregående etter at det ble slutt med hans store kjærlighet Sara.
- Roland blir sammen med Line og fortellingen tar for seg store og små problemer dette året. Boka handler om hvordan man havner i forhold man egentlig ikke passer inn i, men som man likevel ikke klarer å avslutte.
- Om kneblende kjærlighet og mangel på frihet, humor og glede.
- Om hvordan man langsomt finner tilbake til utgangspunktet noen erfaringer rikere.

SKRATTOTEKET – LITT HUMOR I HELVETE

- Vi finner to litterære lysglimt i en verden der latteren for tiden ikke sitter løst.

De to er *Zoomarferien* av Arnfinn Kolerud og *XXL* av Jon Ewo.

Om Zoomarferien:

”Romanen viser kva som kan hende når ungar ikkje får reise på sommarferie.”

- 14-åringene Odd og Per Tore har ingen planer for skoleferien, men Per Tore har fått fotografiapparat og guttene planlegger å bruke sommerferien til å fotografere.
- De satser på snikfotografering og utpresservirksomhet.
- Da guttene oppdager at deres eks-trener, Gneldrepungen, tipper et utrangert kjøleskap i skogen, har de fotoapparatet parat. Herfra utvikler tingene seg slett ikke slik de to guttene hadde håpet.
- Dette er en bok som skiller seg ut ved ikke å være så problematiserende rundt hovedpersonenes livssituasjon.
- Lite ytre handling – men desto flere innfall og digresjoner som tar helt av. Hverdagslige hendelser underliggjøres, mye absurd logikk.
- Språket som det sentrale, eksperimenterende virkemiddelet, som understreker det humoristiske gjennom blant annet ordlek.
- Ett av Odds innfall er hans **skrattotek**, der han klassifiserer og tolker ulike typer latter.
- Et sted i boka drøfter klassen til Odd offentlig amming, og logisk nok blir diskusjonen avrundet slik: «Dessutan var brystmjølk ei kroppsvæske, og viss det var lov for damer å amme på bussen, måtte menn få lov til å pisse frametter midtgangen».

XXL:

Det befriende unorske, et annet samfunn et annet sted med andre karaktertegninger – en fin avveksling.

- Handlingen foregår i løpet av en sommerferieuke når Bud Martin er 16.
- Familien får besøk av Buds fetter Jerry, en årlig tradisjon.
- Jerry er hyperaktiv, og han har en stor stjerne hos Buds nudistforeldre, som ikke er like engasjert i sin egen sønn.
- Bud strever med vekten og har en god venn i Selma som skal delta på Fatcamp på tv, og som Jerry forelsker seg i.
- Guttene får i oppdrag å male Buds hus denne sommeren, men når de treffer Maggie på en fisketur, blir de begge forelsket i henne.
- Mange morsomme forviklinger oppstår i løpet av uka, men noe alvor er det også: Buds følelse av å være mislykket er gjennomgående, og han må redegjøre for skoleinspektøren på e-post om hvorfor han tente på gymapparatene i skolegården.

AVVIKENDE FORTELLERGREP

- Kun en tendens, ikke en trend
- Hoveddelen av utvalget har et tradisjonelt fortellergrep

- Vi finner selvfølgelig fortellergrep som brudd på kronologi og upålitelige fortellere, men lite eksperimentering.

Vi fant 3 eksempler på det som kan sies å være avvikende fortellergrep blant de 40 bøkene i utvalget:

1. Annet formgrep

***Andungen og jeg(jul)* av Emilie Christensen:**

- Måten den er skrevet på – formgrepet: Kort tekst med original typografi og illustrasjoner.
- Hovedpersonen Emilie er yngre enn leseren og har en fantasivenn, Andungen.
- Tematikken henvender seg til de eldre: Foreldre som ikke vil vite av hovedpersonen, tilsynelatende naiv tekst som avslører et sårt tema.

2. Punkroman

***Kva tåler så lite at det knuser om du seier namnet på det?* av Bjørn Sortland**

- Svært korte kapitler, et knapt og presist språk.
- Hovedpersonen jobber som baggasjestuer på flyplassen en periode etter videregående. Han treffer Ingrid, 24, på en fest og blir hodestups forelsket. Boka handler om forholdet deres som utvikler seg over noen måneder – de siste månedene Ingrid har igjen å leve. Hun har kreft.

3. Bilderoman

***Dager jeg har glemt* av Arne Svingen**

Mange oversatte bilderomaner er allerede tilgjengelig, men få norske.

Denne boka er allerede nevnt, men det sentrale er bildenes utfylling av teksten – bildenes egen fortelling, i kontrast til det hovedpersonen forteller.

DRISTIGE GREP – GODE HISTORIER

De oversatte bøkene:

- Variasjon i fortellergrep og tematikk kombinert med den gode historien står i sterk kontrast til den ensidige norske fortellermåten og virkeligheten de norske hovedpersonene beveger seg i.
- Tilknytningen til storsamfunnet – historiene i de oversatte titlene er i mye større flettet inn i en historisk kontekst.

Et eksempel på dette er *Boktyven* av Markus Zusak:

- Liesel og broren blir adoptert bort, moren forsvinner og broren dør på veien til fosterforeldrene Rosa og Hans Hubermann.

- Bøker blir den store lidenskapen til Liesel. Hun blir ”boktyven” som går gjennom ild og vann og åpne vinduer for å få fatt i nye bøker, sammen med vennen Rudy, som åpenbart er mer interessert i henne enn i bøkene.
- Fortellergrepet er fantastisk med Døden som forteller, men realistisk forankret i en historisk kontekst: rundt annen verdenskrig.
- Hovedpersonen er yngre enn målgruppa (lansert for voksne og ungdom) (oppvekstskildring)
- Oppvekstskildring som også har en humoristisk/ ironisk undertone.
- Vi finner brudd i kronologien og tekstlige innskudd av ulik art.

AVSLUTNING:

Som en oppsummering kan vi si at den typiske norske ungdomsboka er sosialrealistisk, problemorientert og familiefokusert. Foreldrene blir framstilt som hovedårsak til ungdommenes problemer. I den norske ungdomsboka er det flerkulturelle perspektivet marginalt, og vi finner kun spredte innslag av humor. Blant de oversatte ungdomsbøkene finner vi derimot stor variasjon i fortellermåte og tematikk.